

Joodse en Palestijnse tranen

Een boekbespreking door Wilken Veen

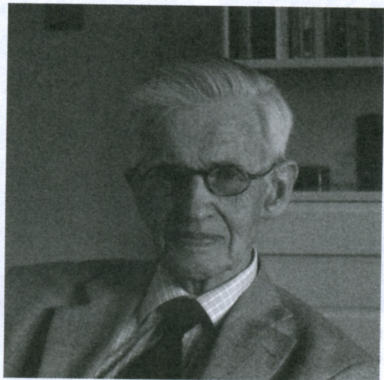
J.M.Snoek, *Joodse en Palestijnse tranen*, Skandalon 2010, 127 pag. € 12,50

Op 25 mei j.l. werd Johan Snoek negentig jaar. Ter gelegenheid van deze feestelijke gelegenheid wilde hij nog één keer onder de aandacht brengen wat hem vrijwel zijn hele leven bezig heeft gehouden: zijn verbondenheid met het Joodse volk, dat hem bracht tot verzet in de Tweede Wereldoorlog en eind jaren vijftig naar Tiberias, waar hij predikant was en o.a. de zesdaagse oorlog meemaakte. Maar bij die verbondenheid, die hij nooit heeft opgegeven, kwam geleidelijk aan steeds sterker de kritiek over hoe er in Israël van overheidswege werd omgegaan met de Palestijnen. Er werd, zo drong steeds duidelijker tot hem door, een politiek van "ethnic cleansing" doorgevoerd, waarbij de bezittingen van de Palestijnen werden onteigend en de Palestijnen zelf werden verdreven naar de grenzen van het land en daarover. De positie die Johan (hij schreef erover in eerdere uitgaven van *Ophef*) daardoor inneemt in het debat dat gaande is over de verhouding tussen Israël en de Palestijnen, is een bijzondere: hij weigert ten enenmale het één tegen het ander weg te strepen. Hij beroept zich niet op de Tweede Wereldoorlog om de politiek van Israël te rechtvaardigen, maar hij bagatelliseert de gebeurtenissen van 1940-1945 ook niet om zijn kritiek op de staat Israël aan te scherpen (zoals Mevrouw Gretta Duisenberg doet, die daar altijd wel pakweg zes miljoen argumenten voor heeft). Het gaat om Joods tranen en om Palestijnse tranen en die moeten beide gezien worden. In zijn boekje met deze titel zet Johan het simpelweg in twee hoofdstukken naast elkaar: "Kerkelijk verzet tegen Auschwitz" en "Het Israëliisch-Palestijnse conflict". Zo luidt dan ook de ondertitel van het boek. Johan Snoek behandelt het vanuit zijn eigen beleving zonder dat het een ego-document wordt. Steeds doet hij een stap achteruit en probeert de situatie te overzien, slaat er de documenten en de boeken op na en probeert te begrijpen, wat hij ervaren heeft. Bovendien heeft het boek een heldere spits. Johan wil er iets mee bereiken. Het eerste exemplaar werd op 27 mei jongstleden aangeboden aan een vertegenwoordiger van het synodebestuur van de PKN. In een in 2008 opgestelde nota over "Het Israëliisch-Palestijnse conflict" had de PKN geschreven, dat de kerk tijdens de Tweede Wereldoorlog ernstig tekort was geschoten ten opzichte van de Joden. Dat maakt de synode huiverig om Israël scherp te kritiseren en die link is funest voor een heldere beschouwing van het conflict. Bovendien, zo toont Johan in zijn boek aan, is deze opvatting veel tekort door de bocht. Het doet tekort aan diegenen – zoals Johan zelf – die wel

verzet hebben gepleegd en zich gesteund hebben gevoeld door synode-uitspraken ten gunste van de Joden destijds en het verontschuldigt degenen die niets hebben gedaan (de hele kerk was immers hopeloos tekortgeschoten). Johan is van mening, dat de synode in deze zijn opvattingen en diensengevolge ook zijn optreden bij zou moeten stellen. Johan was behalve predikant in Israël ook stafid van de Wereldraad van Kerken, belast met de verhouding met het Joodse volk en jarenlang deputaat Kerk en Israël van de Gereformeerde Kerken. Dus hier spreekt iemand met kennis van zaken, ervaring en gezag, waaraan de synode niet zomaar voorbij kan gaan! Wat overigens niet wil zeggen, dat ze dat eventueel niet toch doet, maar dat is weer een heel andere kwestie. Johan voert een betoog, helder en dwingend en desgewenst wil hij dat waar dan ook, welbespraakt als hij is, ook nog wel mondeling toe komen lichten.

Omdat het boek verscheen ter gelegenheid van zijn negentigste verjaardag, hebben een viertal vrienden, die samen met hem nu al weer een aantal jaren leerhuizen over deze aangelegenheid beleggen in Amsterdam elk een artikel toegevoegd aan het boek als eerbetoon aan de jubilaris. Dick Boer legt in zijn bijdrage "Als ik eerlijk ben..." uit, waarom hij op grond van wat hij bij Marquardt heeft geleerd bepaalde reserves houdt. Maarten den Dulk legt in zijn bijdrage "Recht op land" juist uit hoe hij twijfels heeft gekregen bij de benadering van Marquardt. Anton Wessels heeft het over de onopgeefbare onderlinge verbondenheid van Joden, christenen en moslims. Ondergetekende refereert aan het kerkelijk verzet tegen Auschwitz en schreef een artikel over een vrouw, die daaraan een heel bijzondere bijdrage leverde: "Beter dan de broeders, zuster Marga Meusel". Ik weet, dat het niet gebruikelijk is om een boek te bespreken, waaraan je zelf een bijdrage hebt geleverd, maar als het was uitbesteed, was het waarschijnlijk niet meer in dit nummer gekomen. En een eerbetoon aan een negentigjarige moet je niet op de lange baan schuiven.

Johan M. Snoek: “Joodse en Palestijnse tranen”

Dat is de titel van het nieuwe boek van Johan M. Snoek, emeritus predikant woonachtig in Rotterdam. Het is een intrigerende titel. Waar slaat die op en dan die twee ondertitels? Allereerst “Kerkelijk verzet tegen Auschwitz” en dan ook nog “Het Israëliisch-Palestijns conflict”. Wat zouden die twee met elkaar te maken hebben? Kortom allemaal vragen en redenen te over om voor het NRK een interview met hem te hebben.

Inderdaad, zegt Snoek, het boek behandelt twee thema's, maar ze zijn wel degelijk met elkaar verbonden. Het is een ellips met twee brandpunten. Er is een geschiedenis van eeuwen van anti-semitisme. Dat moeten we erkennen. Daar komt bij ons schuldgevoel over het falen tegenover de Joden in de 2de Wereldoorlog. Er was geen sprake van massaal verzet. Snoek spreekt uit ervaring. In de 2de Wereldoorlog heeft hij getracht om Joden ondergedoken te krijgen. Dat was ontzettend moeilijk. Het was maar een kleine minderheid, die bereid was iets te doen. Maar Snoek herinnert zich als de dag van gisteren, dat op zondag 23 maart 1941 na een saaie dienst, plotse-ling een “Herderlijk schrijven” van de synode werd voorgelezen. De gemeente luisterde ademloos. Er werd opgeroepen tot barmhartigheid met het joodse volk. Dit herderlijk schrijven is in zo'n 800 kerkgebouwen voorgelezen. Het publieke kerkelijke protest was een vorm van bovengronds verzet en ook het enige. Bij dat ene protest is het gelukkig niet gebleven. Natuurlijk is er te wijzen op het nodige falen

in dat kerkelijke spreken, maar er is ook geprotesteerd. En dat gebeurde onder een zware druk. Snoek noemt o.a. de bedreiging van de Duitsers : als het tot de voorlezing in de kerkdiensten zou komen van het protest toen de Jodendeportatie begon, zouden ook de gedoopte Joden worden weggevoerd. Kardinaal de Jong is toen niet gezwicht. Dat had wel het verschrikkelijke gevolg dat alle katholieke Joden gedeporteerd zijn.

Er is Snoek veel aan gelegen om het kerkelijk protest boven water te halen. Hij heeft er meerdere boeken over geschreven. Waarom vindt hij dat zo belangrijk? Daar zijn meerdere redenen voor te noemen. Allereerst is het belangrijk om vast te houden, dat het niet allemaal zwart was. Er heeft licht geschinen. Helemaal als je dat afzet tegen die eeuwenlange geschiedenis van anti-semitisme, dan vindt Snoek dat genade. De kerken hebben gesproken. Een tweede reden is een kwestie van respect jegens die voorgangers, Buskes, Gravemeijer, Donner, Pontier, Slomp, Koopmans, Boodt en vele anderen. De belangrijkste reden lijkt me te maken te hebben met het 2de thema van zijn boek: het Israëliisch-Palestijnse conflict anno 2010.

Vaak wordt als volgt geredeneerd: als de kerken in de 2e wereldoorlog niets gedaan hebben ten gunste van het joodse volk, wie zijn de kerken dan wel om, als er nu dingen fout gaan in Israël, daar tegen te protesteren? De kerken hebben dan immers zelf boter op hun hoofd en doen er dus maar beter aan te zwijgen. Daarom is er Snoek alles aan gelegen om een waarheidsgetrouw beeld van het kerkelijk spreken te krijgen. Eén van zijn boeken heet zeer toepasselijk “The Grey Book”. Dat maakt het duidelijk : het was zeker niet allemaal wit, maar ook niet allemaal zwart. Het was grijs.

Hoe zit het dan met Snoek's onopgeefbare verbondenheid met de staat Israël? “Wel”, zegt hij, “ik hoop dat het volk Israël nog eens in veiligheid zal wonen. Ik

sta achter het bestaan van de staat Israël. Als je je met een land verbonden voelt, dan moet er toch ook kritiek zijn als er dingen fout gaan. Dat geldt allereerst je eigen land, maar in het kader van die verbondenheid dan toch ook Israël. De politiek van de staat Israël is op dit moment onrechtvaardig en kortzichtig. Als ik dan een vriend van Israël ben, dan moet ik dat toch zeggen. Je moet de mensen, die in Israël zeggen dat het verkeerd gaat, toch steunen”. Snoek noemt met name een schrijver als David Grosman.

Onze relatie met Israël kent twee poten. De eerste is de onopgeefbare verbondenheid. De tweede pot is, in dat kader mag je, moet je, als daar reden voor is inhoudelijk kritiek leveren. Want wat stelt anders die verbondenheid voor? “Ik geloof in de uitverkiezing van Israël”, zegt Snoek. “Daar hoort echter een maar bij. Zoals in de NBG vertaling boven Amos 9 stond geschreven: uitverkiezing is geen vrijbrief voor een zondig leven. Dat geldt voor jou, dat geldt voor mij, dat geldt ook voor Joden”.

Vanaf 1940, dus zeventig jaar, is hij betrokken geweest bij het wel en wee van het joodse volk. Het stemt Snoek tot dankbaarheid dat hij in de 2de Wereldoorlog niet behoord heeft tot hen die de andere kant opkeken toen hun medemens in nood was. Het is geen reden tot trots, want wie weet hoe het gegaan zou zijn als hij in een ander gezin, land of volk was geboren. “Jarenlang heb ik de Palestijnen en hun ellende niet gezien. Dat is een reden tot schaamte”. Abel Herzberg zei: “Uitverkorenheid betekent, als je een religieus mens bent, dat de tranen van een Arabische moeder, voor God precies zo zwaar wegen als de tranen van een joodse moeder. Dat is Jodendom”.

Graag bevelen we het boek van ds. Johan M. Snoek “Joodse en Palestijnse tranen” van harte aan. Het kost € 12,50 en is uitgegeven door uitgeverij Skandalon. Collega Snoek, heel hartelijk dank voor dit open gesprek!

Simon Bronkhorst

“Wie veel reist, zal ervaren, dat hij het waarlijk interessante aan de mensen ooit in zijn eigen straat had kunnen opmerken.”

Ooit wel eens een interessant mens ontmoet?

Oud worden is geen sinecure. Daar moet je wat voor doen. Gezond eten. In beweging blijven. In vrede leven met je medemens. En schaken natuurlijk.

Johan Snoek vierde 27 mei j.l. zijn 90^e verjaardag in Utrecht. Tevens werd zijn boek “Joods en Palestijnse tranen” ten doop gehouden. Dit alles vond plaats in het Landelijk Diensten-centrum van de PKN in Utrecht.

Een feestelijk programma met toespraken en boekuitreiking. Met hapje en drankje. Een gelegenheid voor ontmoeting. Op het eerste gezicht niets bijzonders denkt wellicht een willekeurige lezer. Zo gaan die dingen.

Op die middag keek ik echter mijn ogen uit. Verrast door de bijzondere samenstelling van het publiek. Uit het gehele land was men gekomen. Familie, vrienden en kennissen. Oud en jong. Oud-verzetssrijders. Dispuutgenoten. Oud-collega's. Schakers. Zangkoorleden. Hoogleraren. Predikanten en geestelijk werkers van allerlei snit. De bonte protestantse wereld was in alle breedte vertegenwoordigd. Mensen met uiteenlopende theologische en politieke opvattingen, die een stevig onderling debat niet schuwden. Ondanks verschillen deelt men kennelijk een gemeenschappelijke vriendschap t.w. die met Johan Snoek.

Dan beschik je over grote *samenbindende kwaliteiten*. Bij de slotviering bleek dat ook. Iedereen werd uitgenodigd. Een spiritueel moment voor alle gezindten. Door Johan persoonlijk vormgegeven. Kerkelijk of niet kerkelijk. Gelovig of ongelovig. Niemand hoefde zich buitengesloten te voelen.

“Zeg me wie uw vrienden zijn, en ik kan zeggen wie gij zijt.”

Leo Veth

Johan Snoek tegen mevrouw Roodzant.

Partij gespeeld op 6 januari 1983 tussen Johan Snoek en mevrouw Roodzant. Zij was dameskampioene schaken van Nederland geweest maar toen we tegen elkaar speelden was ze een eind in de negentig. Ze is meer dan 100 jaar oud geworden.

Op de 35-zet braken we af en de partij werd bij haar thuis uitgespeeld. Ze was een gezellige gastvrouw, besepte dat haar schaakniveau achteruitging maar: “dat kan me niet schelen; ik zal blijven schaken ook al kom ik onderaan de ladder terecht.” Het kritieke moment in de partij kwam bij zet 22. Ik speelde Ta1 maar Tb1-c1 was beter geweest.

1. d4	d5
2. c4	e6
3. Pf3	Pf6
4. Lg5	Pb-d7
5. e3	Le7
6. Pc3	c6
7. c x d	e x d
8. Ld3	0-0
9. Tc1	Te8

RECENSIE

NON-FICTIE

Tranen en grijstinten

Het is inmiddels een vertrouwd dilemma: christenen die zich klemgezet voelen tussen hun loyaliteit aan Israël en hun woede over het onrecht dat die

staat de Palestijnen aandoet. Drijfveer voor het eerste is een schuldgevoel omtrent het lot van de Joden in WO II en het idee dat de kerken te weinig hebben gedaan om dat lot te keren. Doorgaans wordt oorlogspaus Pius XII daarbij als voorbeeld genomen. Maar ook de protestantse kerken kregen dat verwijt te horen.

Dat laatste is niet geheel terecht, aldus de inmiddels 90-jarige predikant Johan Snoek, die in *Joodse en Palestijnse tranen* de nuance zoekt. Hoewel de kerken vóór de oorlog over het opkomend antisemitisme zwen en de Joden voornamelijk zagen als doelgroep van hun zendingsijver, riskeerden kerkelijke leiders en 'gewone' dominees tijdens de oorlog hun vrijheid en hun leven door van de kansel hun protestboodschap te verkondigen. Hetzelfde gold voor de meeste bisschoppen in ons land. En zo stelt Snoek - die zelf actief was in het verzet en als predikant jarenlang in Israël verbleef - het zwartwitte beeld van goed en kwaad bij tot een verhaal waarin grijstinten de bovenaan voeren. Het is de reden waarom hij een eerdere publicatie van zijn hand over dit onderwerp *The Grey Book* noemde.

Hoewel ook Snoek als protestant een 'onopgeefbare verbondenheid' met het Joodse volk belijdt, leidt dit bij hem niet tot een klakkeloos steunen van Israël, dat zich, meent hij, als bezettende macht onrechtvaardig én kortzichtig gedraagt. Nadrukkelijk hekelt hij de emotionele chantage van Joodse organisaties die met een verwijzing naar de Holocaust van de kerken een kritiekloze houding jegens de staat Israël eisen. *Joodse en Palestijnse tranen* is een noodzakelijke, van wijsheid getuigende bijdrage aan de discussie over het Israëlisch-Palestijnse conflict.

Gert J. Peelen

★★★★★

Johan M. Snoek: Joodse en Palestijnse tranen - Kerkelijk verzet tegen Auschwitz - Het Israëlisch-Palestijnse conflict.

Skandalon; 128 pagina's; € 12,50.
ISBN 978 90 76564 98 2.

Piet Warners

Soms zet de titel van een boek je op het verkeerde been. Dat overkwam mij bij het boek 'Joodse en Palestijnse tranen' - geschreven door Johan M. Snoek bij zijn negentigste (!) verjaardag. Hij was van 1958-1969 predikant van de Schotse kerk in Tiberias. Daarna beheerde hij een aantal jaren de Israël-desk van de Wereldraad van Kerken te Genève.

Toen ik de titel zag associeerde ik dat onmiddellijk met tranen aan zowel Joodse, Israëliëse kant als aan Palestijnse zijde. Aan beide kanten wordt zwaar geleden door het langdurige conflict. In het boek wordt inderdaad ook gesproken - en een persoonlijk oordeel gegeven - over dat conflict. Toch gaat het daarbij eigenlijk alleen over de Palestijnse tranen. Wat de Joodse tranen betreft: dat gaat over de tweede wereldoorlog - en in het bijzonder over de vraag wat de kerken in Nederland gedaan hebben om de Joodse medemens te helpen en zo tranen te voorkomen en/of te drogen. Dat is een heel interessant verhaal, waarin ook de eigen ervaringen van Snoek meespelen. Al eerder heeft hij daar uitvoerig over gepubli-

Joodse en Palestijnse tranen

ceerd. De conclusie is dat de rol van kerken in Nederland toch wel opmerkelijk is geweest. Er zijn vanuit het episcopaat en de synodes (er was een samenwerkingsverband) moedige getuigenissen uitgegaan gericht tot de bezettende macht. Getuigenissen die stimulerend waren voor individuele kerkleden.

Suggestief

Het is een interessant boek. Mijn bezwaar is dat de titel - en de manier waarop die is uitgewerkt - de suggestie wekt dat de Joodse tranen tijdens het Hitlerregime en de Palestijnse tranen in de door Israël sinds 1967 bezette gebieden vergelijkbaar zouden zijn. Dat zijn ze helemaal niet. Het oogmerk van Hitler en zijn trawanten was de volledige uitroeiing van het Joodse volk. Over de bezetting door Israël van de Palestijnse gebieden valt veel te zeggen maar bepaald niet dat die gericht is op uitroeiing van het Palestijnse volk. Op pagina 51 wordt voorbijgegaan aan het feit dat Israël in 1967 er niet op uit was de tot dan door Jor-

danië bezette gebieden binnen te gaan. Premier Eshkol heeft de Jordaanse koning Hoessein gesmeekt om buiten de strijd te blijven. Maar dat deed hij niet. De bezetting voltrok zich noodgedwongen. De verdere geschiedenis spreekt over onderhandelingen tot teruggave van Gaza aan Egypte en de Westbank aan Jordanië als onderdeel van de Jordaanse staat. De mislukking van die onderhandelingen heeft uiteindelijk geleid tot de huidige situatie. Tot de Palestijnse tranen.

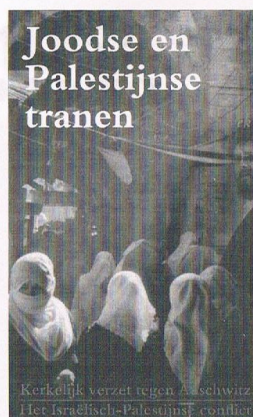
Opvatting

Om over na te denken is de opvatting van Snoek dat het grootste gevaar dat Israël nu bedreigt niet de in West-Europa omgeslagen publieke opinie is en ook niet Hamas, maar 'het bestaan van de joodse kolonisten en hun aanhang, een groep van bewapende zeloten die steeds meer een staat in de staat vormen' (pagina 61). De slotzin van Snoek is: "Wanneer jood en palestijn elkaars gelaat herkennen als dat van een medemens, dan zal de nacht voor-

bij zijn" (pagina 76).

Het boek wordt gecompleteerd door vier 'jubileumbijdragen' van zeer verschillende aard door vrienden van de negentigjarige. Dick Boer zoekt een weg in het denken over het Joods-Palestijnse conflict vanuit de verbondenheid met Israël. Het overdenken waard. Maarten den Dulk zoekt een antwoord op de vraag hoe je kunt denken over 'het recht op het land'. Een boeiend betoog waarin naar mijn gevoel Israël meer als notie dan als natie naar voren komt. Voor het concrete Israël toch niet zo prettig. Wilken Veen schrijft een interessant artikel over een medewerkster van de *Innere Mission* in Duitsland die tijdens het Hitler-regime zeer veel voor Joden heeft gedaan, terwijl Anton Wessels (islamoloog) schrijft over 'Joden, christenen en moslims, onopgeefbaar verbonden'. Dat gaat echter over een totaal andere verbondenheid dan waar de kerkorde op duidt als het gaat over het volk Israël.

Al met al een lezens- en overdenkwaardig boek, evenwel

SKANDALON

met een verkeerde titel. Bovendien heeft de uitgever op het omslag de ondertitel op een manier neergezet die voor mijn slechte ogen onleesbaar is.

Johan M. Snoek: 'Joodse en Palestijnse tranen. Kerkelijk verzet tegen Auschwitz - het Israëliësch Palestijns conflict'; 127 pagina's ISBN 978-90-76564-98-2 Uitgeverij Skandalon, Vught € 12,50

BOEKEN